

8. Черней В.В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів / В. В. Черней // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. - № 2. – С. 3-14.

УДК 346:338.1

Москалюк Н. Б.

к.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Тернопільський національний економічний університет

АКТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ СЛУЖБАМИ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Економічний розвиток нашої держави, як і усіх інших держав, безпосередньо залежить від стабільності функціонування підприємств та збільшення їх економічного потенціалу в умовах новітньої ринкової економіки. Глобалізація як всеохоплюючий і незворотній процес, крім позитивних тенденцій, справляє на суб'єктів господарювання і негативний вплив у вигляді загроз і ризиків безпеці. В умовах господарювання перед підприємствами постає завдання захистити найважливіші інтереси, забезпечити сталий розвиток підприємства, своєчасно виявляти, запобігати і нейтралізувати реальні та потенційні загрози. Саме із вказаною метою суб'єкт господарювання приймає рішення про створення власної служби безпеки або залучення найманих осіб для виконання вказаного завдання.

Досвід свідчить, що середнім і великим за кількістю працівників підприємствам, а також всеукраїнським та міжнародним за статусом підприємствам доцільним є створення власної служби безпеки із утриманням необхідної кількості високопрофесійних працівників у штатному розписі. Важливо, що усвідомлення комплексності загроз може спостерігатися у засновників не одразу в момент створення підприємства, а вже після виходу його на ринок. Значно гірше, якщо таке усвідомлення приходить після завдання шкоди підприємству, адже усунення наслідків її часто перевершує матеріальне забезпечення, що потрібне було для створення органу, який би вчасно відвернув загрозу.

Протидія загрозам і ризикам, які впливають на безпеку суб'єкта господарювання та підприємницьку діяльність в цілому, потребує від персоналу підприємства не лише спеціальних умінь та навичок, а й докладної правової регламентації. І якщо для охоронної діяльності на сьогодні існують певні правові нормативи, викладені у Законі України «Про охоронну діяльність», то права й обов'язки служб безпеки суб'єктів господарювання не визначені ні на рівні закону, ні на рівні підзаконного нормативно-правового акта. Відсутність належного правового регулювання вказаних питань напряму впливає і на можливість виявляти та протидіяти економічній злочинності службою безпеки суб'єкта господарювання.

Встановлене дозволяє стверджувати, що діяльність служб безпеки у вказаній ситуації може здійснюватися за аналогією права й аналогією закону. Тобто до діяльності вказаного підрозділу можуть застосовуватися норми

чинного цивільного та господарського законодавства, які визначають загальні засади здійснення підприємницької діяльності. І якщо особливих проблем із регламентуванням штатних розписів, посадових інструкцій та робочого часу не виникає, то питання повноважень у розслідуванні порушень, які відбулись на підприємстві, володіння та застосування зброї, доступу до інформаційних джерел тощо потребують обов'язкової регламентації на рівні закону. Наголошуємо, що навіть визначення вказаних питань на підзаконному рівні не вирішить означених проблем, оскільки застосування норм вищої юридичної сили завжди ставитиме під загрозу повноваження керівника чи співробітників служби безпеки підприємства.

Цікаво, що спроби визначити правовий статус служб безпеки підприємств в Україні уже були, проте і до нині вони не завершилися успіхом. З метою вироблення власних рекомендацій щодо правової регламентації правового статусу відповідних служб вважаємо за необхідне коротко проаналізувати зареєстровані у Верховній Раді України законопроекти, які стосуються означеного питання.

12 січня 2004 року депутати Верховної Ради України розглядали комплекс законопроектів щодо детективної та охоронної діяльності. Два з них стосувалися узаконення детективної діяльності і носили назви «Про приватну детективну діяльність» та «Про детективну діяльність», інші два – охоронної діяльності – проект Закону «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб» і проект Закону «Про охоронну діяльність». Як обґрунтовували автори законопроектів, в Україні вже довгий час проводиться діяльність окремих фізичних та юридичних осіб, які містять ознаки детективної, проте їх діяльність не регламентується жодними нормативно-правовими актами. Те ж саме стосувалося і охоронної діяльності.

Ситуація на сьогоднішній день з правовою регламентацією охоронної діяльності змінилася, оскільки відповідний закон було все-таки прийнято. Та, як вказувалося вище, він жодним чином не стосується діяльності служб безпеки суб'єктів господарювання, а тому і застосовуватись у визначенні правового статусу вказаних служб не може.

30 березня 2006 року у Верховній Раді було зареєстровано проект Закону «Про служби безпеки суб'єктів господарювання» № 9264, спрямований на визначення правових, організаційних та управлінських основ функціонування служб безпеки суб'єктів господарювання, порядку їх взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють діяльність по забезпеченню безпеки, прав, обов'язків і гарантій служб безпеки у зв'язку із здійсненням цієї діяльності.

Аналізу саме останнього законопроекту і порівняння його норм із попередніми і буде присвячена наша увага.

По-перше, уваги потребує назва законопроекту – «Про служби безпеки суб'єктів господарювання». На відміну від попереднього законопроекту «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб», вона видається значно логічнішою. Обґрунтувати правильність такої позиції можна тим, що «іншим юридичним особам», тобто некомерційного призначення недоцільно утримувати власну службу безпеки. Їх некомерційна спрямованість вилучає із системи безпеки таку її складову, як фінансово-економічна безпека. Для забезпечення безпеки масових заходів чи фізичної охорони споруд та майна таких юридичних осіб економічно доцільніше буде наймати спеціальні охоронні структури, правовий статус яких чітко регламентований на законодавчому рівні. Цікаво, що на такій же позиції стоїть і російський законодавець, який у Законі Російської Федерації «Про охоронну та детективну діяльність» прямо вказує на те, що «Під

підприємством, яке має право засновувати власну службу безпеки, розуміється виключно комерційна організація».

У законопроекті 2006 року пропонувалося закласти безмежно велике число основних завдань служби безпеки. До речі, вказаний перелік доволі схожий із переліком, що містився у законопроекті 2004 року. Варто наголосити на тому, що вказаний перелік беззаперечно може бути поміщений у посадову інструкцію працівника служби безпеки підприємства уже сьогодні, навіть без прийняття закону. Адже ніхто не відміняв принципу «Дозволено все, що не заборонено законом». Значно більше уваги потребує, на нашу думку, визначення дій, які не можуть вчинятися представниками служби безпеки. Так, необхідно зважати на вимогу закону, що оперативно-розшукову діяльність можуть здійснювати виключно обмежена кількість державних органів. Проведення ж оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами чітко встановлених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Цікавими з позиції суперечності до вимог чинного законодавства є наступні пункти законопроекту 2006 року:

– «служба безпеки відповідно до своїх завдань зобов'язана: 4) виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою профілактичних та інших заходів, передбачених чинним законодавством (*прим. авт. – якщо із першими трьома позиціями ми ще можемо погодитись, то четверта викликає у нас щире подивування, оскільки суперечить нормі щодо суб'єктів оперативно-розшукової діяльності*); 5) припиняти адміністративні правопорушення на об'єкті (*норма сформульована, на нашу думку, невірно, адже якщо адміністративне правопорушення відбулося, то логічним завершенням його є настання адміністративної відповідальності. Нагадаємо, що не лише притягувати до такого виду відповідальності не мають права працівники служби безпеки підприємства, а навіть скласти протоколи про адміністративне правопорушення є незаконним*).

Отож, як бачимо, у законопроекті 2006 року на служби безпеки підприємств покладаються окремі функції, не притаманні підрозділам суб'єктів приватного права, і які прямо віднесено до компетенції правоохоронних органів.

Не зовсім вірним видається нам і перелік прав, якими слід наділити служби безпеки за законопроектом:

– подавати запити до правоохоронних органів та отримувати відповіді на них відповіді у встановлені законодавством терміни (вказане право і на сьогоднішній день передбачено нормами чинного інформаційного законодавства України);

– мати безоплатний доступ до інформаційних баз органів державної влади з метою забезпечення безпеки об'єкта (закріплення вказаного права прирівняло б у правовому статусі підрозділи безпеки із правоохоронними органами держави, що є недопустимим);

– створювати детективні підрозділи та підрозділи охорони та приватного розшуку відповідно до поставлених завдань (вказане право є виключною прерогативою власника (співвласників) підприємства);

– зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю (закріплення названого права є найбільш проблематичним для співробітників служб безпеки підприємств, оскільки необхідні будуть зміни у всій дозвільній системі держави).

Усі інші права у переліку, поданому законопроектом цілком виправдані і не суперечать вимогам чинного національного законодавства.

В обох законопроектах міститься норма, яка безумовно впливає на правовий статус служби безпеки: «Службі безпеки забороняється виконувати завдання в інтересах третіх осіб на договірних основах». Таким чином визначається не лише підконтрольність служби безпеки, а й можливі сфери її діяльності. Ми стоїмо на позиції, що вказана норма обов'язково має міститись у законі, який сподіваємось у найближчому часі все-таки набуде юридичної сили.

Цікавою нормою законопроекту 2003 року є те, що співробітникам служби безпеки забороняється видавати себе за представників правоохоронних органів, здійснювати оперативно-розшукову, розвідувальну контррозвідувальну діяльність, отримувати інформацію без особистої згоди громадян. Вказана норма є не зовсім логічною, оскільки практика діяльності відповідних служб у іноземних країнах чітко спрямовується на розвідувальні та контррозвідувальні заходи. Навіть у багатьох службах безпеки існують підрозділи із аналогічними назвами. Внесення вказаної норми у поданій редакції, на нашу думку, перекреслить усі можливості та і мету діяльності служби. Доречнішим було б визнання незаконною діяльність служби із промислового шпигунства, елементи якого вже визнані кримінально-караними діями згідно із нормами чинного кримінального законодавства України.

Отже, виходячи із вищевказаного, можна констатувати гостру необхідність у прийнятті окремого законодавчого акту, який би врегулював основні засади, принципи діяльності та правовий статус служб безпеки підприємств. Виключно після цього можна буде говорити про можливість забезпечення безпеки підприємств і реального впливу на попередження і виявлення економічної злочинності при здійсненні господарювання.

УДК 343.9.018

Ніпіаліді О. Ю.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ПРЕДМЕТУ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день в Україні панує олігархічна модель економічних відносин, яка супроводжується такими криміногенними явищами, як тінізація та монополізація економіки, поглиблення економічної нерівності, погіршення показників зайнятості та бідність переважної частини населення. За різними оцінками обсяг тіньової економіки в Україні становить від 30% до 45% величини ВВП, рівень збіднення населення тільки у 2016 році зріс майже на 20%, а згідно із статистичними даними ООН за межею бідності в Україні перебувають 78% населення. Все це призводить до збільшення криміногенного потенціалу держави і зростання масштабів злочинності загалом, і у сфері економіки зокрема.

На відміну від корисливої злочинності загально-кримінального профілю, економічна злочинність визначається як ядерний вид злочинності,